

נשיא ומייסד
הרב שאול ישראלי זצ"ל

חמדת ימים HEMDAT YAMIM

פרשת השבוע תצוה זכור תשפ"ה עוד על רחל ולאה ודוד המלך, ואיך מאחדים גם במגילת אסתר? הרב יוסף כרמל, ראש כולל 'ארץ חמדה'

האחדות! זהו הנושא הבוהר והחשוב, שבו עסקנו בחמשת השבועות האחרונים. הפסוק הפותח את סיפור הישועה של ימי מרדכי ואסתר שייך גם הוא לנושא זה, נסביר את הקשר, נביא מקרה נוסף של החמצה, ונסביר ביטוי מספר שמואל על פי המגילה.

"איש יהודי היה בשושן הבירה ושמו מרדכי בן יאיר בן שמעי בן קיש איש ימיני" (אסתר ב' ה). לדעת רבי יהודה, מי שהחל את קריאת המגילה בפסוק זה, יצא ידי חובת המצווה (מגילה פ"ב מ"ג).

הגמרא במסכת מגילה מקשה: **"קרי ליה יהודי"** - אלמא מיהודה קאתי, וקרי ליה **ימיני** - אלמא מבנימין קאתי! ומתרת: **"אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יהושע בן לוי: אביו מבנימין ואמו מיהודה"** (דף יב ע"ב).

ושבו, להציל את עם ישראל ולקרב את גאולתו, אנו זקוקים לשותפות בין בניה של רחל לבניה של לאה. מרדכי הוא הביטוי המעשי, בדרגה הגבוהה ביותר של שותפות זו. מרדכי מייצג את שתי האימהות, באמצעות אימו ואביו. ולכך כמובן מצטרפת קריאתה של אסתר שותפתו: **"לך פנוס את כל היהודים"**, כתנאי להצלת עם ישראל מיד עמלק של דורם.

ונחזור לתקופת דוד. שאול המלך בוודאי מייצג את בניה של רחל, וכך גם בתו מיכל. הזכרנו כי בחתונתם של דוד ומיכל מצוי פוטנציאל של אחדות. הבן שיוולד מקשר זה, ייצג את שתי האימהות. אחת הבעיות של שאול הייתה טענתו של אבנר בן נר - בן דודו, ושל אביו נר - דודו, שהמועמד הטוב ביותר למלוכה הוא אבנר, ולא שאול (בספרי צפנת שמואל - מלכות דוד, נעסוק בסוגיה זו באריכות).

לאחר מותו של שאול בקרב, אבנר בן נר המליך את בנו של שאול - איש בושת רפה הידיים (שמו"ב ד, א), כמלך על עשרת השבטים (שם, ב, ח-ט). איש בושת היה אומנם המלך בתואר, אבל בפועל אבנר שלט בו כמפעיל מריונטה. באחד הימים החליט אבנר בן נר להכריז על עצמו כמלך גם בתואר, הוא עשה זאת על ידי לקיחת פילגשו של שאול, רצפה בת איה. איש בושת הבין שמדובר בעצם בהתעוררותה של תביעת המלוכה מהעבר, והכריזה על אבנר כמנהיג הבא. הוא משתמש בלשונו של ספר בראשית במעשה ראובן ומתריס כלפי אבנר: **"מדוע באתה אל פילגש אג"י"** (שם, ז).

ברגע זה גמלה בליבו של אבנר ההחלטה: **"עדיף להיות סגנו של דוד מאשר להיות מפעילו של איש בושת"**. הוא **"שובר את הכלים"** עם איש בושת ומודיע לו על כך. אבנר, שכיהן כראש שירותי הביטחון של שאול - ראש השב"ק (שאול בן קיש), פתח מיד בצעדים מעשיים ושלח משלחת למשא ומתן עם דוד, שכיהן אז כמלך יהודה. הצעתו של אבנר הייתה: איחוד כל עם ישראל, הבנים של רחל והבנים של לאה תחת הנהגת דוד כמלך, ומינוי אבנר כסגנו. דוד ייצג את לאה ואבנר את רחל. תשובתו של דוד הייתה **"כן אבל"**. היא כללה גם תנאי בעל משמעות כפולה: **"ויאמר טוב אני אכרת אתך ברית אף דבר אהד אנכי שאל מאתך לאמר לא תרצה את פני כי אם לפני הברית"** את מיכל בת שאול **בבואך לראות את פני"** (שם, יג). דוד חוזר פעמיים על הביטוי **"תרצה את פני"**, וצריך להבין את משמעותו וחשיבותו של הביטוי. עוד צריך להבין את משמעות בקשתו של דוד, שאבנר הוא זה ששייב לו את מיכל אשתו.

נפרש את הדברים בזה אחר זה. את הביטוי **"תרצה את פני"**, נפרש באמצעות הביטוי המקביל, המופיע גם במגילת אסתר: **"שבעת שרי ראי פני המלך הישבים ראשנה במלכות"** (א, יד). שבעת שרים אלה הם חברי הקבינט של אחשורוש, הם הישבים ראשנה במלכות, להם ורק להם יש את הזכות והרשות לראות את פני המלך. כל השאר הם בבחינת **"כי לא יראני האדם וחי"**. מי שאיננו במדרגה זו ומנסה לראות את המלך, אחת דתו להמית.

הדרישה מאבנר להביא את מיכל חזרה אל דוד, משמעותה הכרה מצד אבנר, כי דוד באמצעות אשתו מיכל, מייצג גם את בניה של רחל. הוא איננו זקוק לשותפות שמציע לו אבנר. אף על פי כן, דוד מציע לאבנר מעמד של חבר ב'קבינט', תמורת תמיכתו. אבנר, שכבר איבד את היכולת להישאר עם משפחת שאול, מוכן לעיסקה, אבל לא מוכן להביא את מיכל. דוד הוא זה שדואג להחזרת מיכל, באמצעות איש בושת - מתחרהו של אבנר.

לצערנו, בסופו של יום, האיחוד באמצעות אבנר לא צלח, וכך גם האיחוד באמצעות מיכל.

נמשיך לעשות הכל למען האחדות, כדי להציל את עם ישראל משונאיו, גם בדורנו. נתפלל להחזרת כל החטופים והמשך השמדת אויבנו בקרוב, ניחל לנס פורים ולמלחמה בעמלק של דורנו. נאחל רפואה שלמה לכל הפצועים ונחמה משמים לכל המשפחות השכולות.

(לשיעורי הרב יוסף כרמל ביוטיוב)

לעי לוי זשבת

הרב ד"ר ג'רי האכבוים י"ח באדר ב' תשפ"ב	פרופ' ישראל אהרני י"ד בכסלו תשפ"ג	מר משה וסרצוג כ" בתשרי תשפ"א	הרב יהושע רוזן ט"ו באדר א' תשפ"ב	הרב ישראל רוזן י"ג בחשוון תשע"ח	הרב שלמה מרזל י' באייר תשע"א
מר שמואל וגבי אסתר שמש י"ז בסיוון / כ' באב	הרב שלמה מרזל י' באייר תשע"א	הרב שמואל כהן שבט תשפ"א	הרב ראובן וחיה לאה אברמן ט' בתשרי תשע"ו / כ' בתשרי תשפ"ב	מר יצחק וגבי נעמי טרשנסקי כ"ח באדר תשפ"א / י"ד אדר ב' תשפ"ד	ר' שמואל וגבי רבקה ברנדמן ט"ז בטבת תשפ"ג / ח' באייר תשפ"א
הרב אשר וגבי סוזן וסרטייל ט"ז בכסלו / אלול תש"ף	ר' מאיר וגבי שרה ברכפלד (שרה - ט"ז בטבת תש"ף)	הרב שמואל כהן שבט תשפ"א	מר זליג וגבי שרה ונגרובסקי כ"ה בטבת תשפ"ב / י' בתמוז תשע"ד	הרב יוסף מרדכי שמחה שטרן נלב"ע כ"א באדר א' תשע"ד	הרב צפורה בת יונה דוניייר ע"ה נלב"ע י"ב אדר א'
ר' אליהו כרמל וגבי מלכה טוביב כרמל ח' באייר תשע"ו / י"א במנחם-אב תשס"ט	ר' אברהם ומרת גיטה קליין י"ח באייר / ד' באב	הרב יעקב (ג'רי) פרנקל ט' בטבת תשפ"ב	מרת לאה מאיר כ"ז בניסן תשפ"ב	הרב נפתלי צבי יהודה בר אילן מנחם אב תשפ"ד	מר אלישע בן רבקה וגבי שושנה בת שרה

ארץ חמדה, ע"ר Eretz Hemdah

רח' ברוריה 2, ירושלים 91080 2 Bruriya St., Jerusalem
www.ERETZHEMDAH.ORG טל: 02-5371485 info@eretzhemdah.org

חמדת השבת

הרב בצלאל דניאל – ראש תוכנית "מורנו" מבית 'ארץ חמדה'

קדימת ברכות מיני הדגן

בעבר הבאנו את הדיון אם יש להקדים את ברכת פירות העץ לפני האדמה, שכן ברכת 'העץ' מוגדרת ומסוימת יותר מברכת 'האדמה'.

תלמיד רבינו יונה (הידוע בראשי תיבות תר"י, מובא על דף הרי"ף במסכת ברכות דף כט ע"א) אומר שלכאורה יש להוכיח זאת משבעת המינים: אם ישנה הנחה שיש ללכת לפי סדר הפסוק, הרי שהחיטה והשעורה, שבמצבן הטבעי ברכתן 'האדמה', יקדמו לענבים שברכתו 'העץ'! הוא מציע שני תירוצים:

- א. בהעדר שיקולים אחרים, נלך לפי סדר הפסוק. לפיכך, אכן ענבים יקדמו לשעורה. אך החיטה תקדם לשעורה והגפן לתאנה.
 - ב. החיטה והשעורה קודמות לגפן ותאנה כאשר הן בתצורה שדורשת ברכת מזונות, ולא אם הן בתצורה של ברכת 'האדמה'.
- תר"י ממשיך ומתפייט על ברכת המזונות: זו הברכה על עצם התזונה, ובוודאי שהיא קודמת ליתר ברכות הנהנין. נשים לב ש'בורא מיני מזונות' שונה מהותית מברכת 'בורא פרי האדמה' ודומיה. ברכת 'העץ' 'האדמה' ודומותיהן מברכות על היצירה של הקב"ה. 'מזונות' זו ברכה על כך שהאדם מקבל תזונה מאת ה'.
- יתכן שזו הסיבה שהקב"ה קבע את החיטה והשעורה בראש שבעת המינים: מפני שהן עיקר התזונה, ולכן מברכים עליהם 'מזונות'. מתוך הדברים עולים שלושה שיקולים שונים, שעלינו לעמוד על היחס ביניהם:
- א. הזכרת החיטה והשעורה כמינים הראשונים מתוך שבעת המינים.
 - ב. בתורה כתוב "לא על הלחם לבדו יחיה האדם" (דברים ח ג). משמע הלחם כל כך מרכזי שאדם עשוי לחשוב שעליו בלבד יחיה האדם. אם יש חשיבות לדבר זה, יש מקום להקדים את כל חמשת מיני דגן.
 - ג. ברכת 'מזונות' מיוחדת לא רק בכך שמברכים אותה על זנים מסוימים בלבד, אלא גם מבחינת אופי הברכה. אם כך, יש מקום להקדים זנים אחרים, כמו אורז, למאכלים אחרים, ואולי אפילו לשבעת המינים.

נבחן את היחס בין השיקולים הללו. נפתח בשאלה: לאדם יש תבשיל שעורים וזיתים. על מה יברך ראשון?

השעורה שנייה למילה 'ארץ'. הזית ראשון למילה 'ארץ'. אך על תבשיל שעורה מברכים 'מזונות'. באגודה כותב שהברכה המבוררת קודמת, ולפיכך שעורים שמברכים עליהם 'מזונות' קודמים לזיתים. משמע מלשוננו שהדין הזה חל גם באורז, שמברכים עליו מזונות, מכיוון שברכה זו מבוררת יותר מברכת 'העץ' של הזית. אך יתכן וכוונת האגודה להתייחס לקדימות בין שבעת המינים (בדוגמאות שלו שם הוא מזכיר רק פירות משבעת המינים). שבולי הלקט אכן פוסק שבשם רבינו שמואל בן חפני גאון שברכת מזונות תמיד קודמת לברכות הפירות. בהגהות מיימוניות פוסק שיש להקדים את הברכה על מאפה העשוי מקמח שיפון וכוסמין לפני פירות שבעת המינים. לכאורה משמע שאכן ברכת המזונות היא הקודמת, ולא מצד קדימתם בשבעת המינים. אך הטור (אורח חיים סימן רח) מביא לכך שני טעמים: א. כוסמין הוא זן של חיטה, שבולת שועל זן של שעורה. אם כך, הם כן משבעת המינים. ב. חמשת מיני הדגן ראויים להכנת לחם, עיקר אכילתו של האדם, ולכן ברכתם קודמת. אם כך, ניתן להכריע שברכת 'מזונות' על חמשת מיני דגן קודמת לשאר הפירות, אך לא ניתן להכריע ביחס לדגנים אחרים (כמו אורז).

בסימן ריא הטור כותב את הדברים הבאים:

זית קודם לשעורה, שכן הוא קרוב יותר למילה 'ארץ'.

'בורא פרי הגפן' קודם לכל שבעת המינים. אך חיטה ושעורה שמברכים עליהם 'מזונות' או המוציא 'קודמים ל'בורא פרי הגפן'. כותב ה"ט"ז: נעשה חשבון. אם כוונת הטור היא להקדים את הזית לשעורה רק כאשר הוא בצורתו הטבעית, היה לטור לפרט את זה, כמו שפירט ביחס לזית. רואים שהטור אינו פוסק כהגהות מיימוניות ואגודה. לשיטתו הזית תמיד קודם לשעורה. אם כך, החשבון של ה"ט"ז בדברי הטור יוצא כך:

הקודם בפסוק מוקדם, וזה נכון גם על זית ושעורה. 'בורא פרי הגפן' היא ברכת יחידאית ממש, ולכן היא קודמת לשאר שבעת המינים. ברם, 'מזונות' היא ברכה ברמת ייחודיות קרובה ל'גפן', ולכן קדימתה בפסוק מכריעה אותה כקודמת. הלבוש מצטט רב שמסדר דברים מקבילים לדברי ה"ט"ז לפי התיאור הבא: סדר החשיבות הוא: 1. הגפן. 2. קדימה בפסוק. 3. מזונות.

לאור זאת, 'הגפן' מצד עצמו מנצח את שאר המעלות. אך ביחס לחמשת מיני דגן, אם מעלות 2+3 מצטרפים הם מנצחים את 1. אבן העזר חולק: בנוסח הברכה האחרונה מברכים בסדר הבא: "על המחיה ועל פרי הגפן ועל פרי העץ". יוצא שמקובל שזהו סדר קדימת הברכות – מזונות ('המחיה') גפן, פרי העץ.

הלבוש חולק על ה"ט"ז, ואומר: מי המציא את המתמטיקה הזאת? ולמה החלטת שהגפן מיוחד יותר מברכת מזונות, כאשר מהטור ומתר"י משמע להיפך?

בשלחן ערוך (סימן ריא סעיף ו) פוסק שהתבשיל מקמח חמשת המינים קודם לשאר שבעת המינים, מפאת חשיבותם, שעושים מהם פת.

המגן אברהם אומר שלא יתכן שעצם היכולת ליצור מהם לחם נותן להם קדימה, אחרת קשה להסביר מדוע התורה מזכירה את החיטה והשעורה בפסוק. אילו החיטה והשעורה לא היו מוזכרים, עדיין היינו מקדימים אותם מצד שמכינים מהם פת! לכן הוא אומר ששאר חמשת מיני דגן הם זנים של חיטה ושעורה, אם כן הם גם מוזכרים בפסוק וגם ראויים לברכה מיוחדת. אך המגן אברהם מסיים ואומר שהזית קודם לשעורה ושיבולת שועל, מפני שהם שניים למילה 'ארץ'.

אבן העזר חולק ואומר שאין להתייחס לשיקול שכתב השולחן ערוך. הוא מצטט קטע מתוך הגהות מיימוני, אבל מהלכות אחרות ברור שברכת 'מזונות' נותנת את הקדימה. נפקא מינה שאפילו אורז יקדם לזית, למרות שהאורז אינו משבעת המינים כלל.

למעשה: המשנה ברורה פוסק כלבוש ואבן העוזר, שברכת 'מזונות' קודמת מצד עצמה, ולכן יש להקדים את האורז ותבשיל הדגנים לכל מאכל אחר, וכך גם פוסק והרב משה לוי בספרו 'ברכת ה'.

ארץ חמדה – קישור לשיעורי "מורנו" ביוטיוב

ניתן ליצור קשר עם הכותבים דרך: info@eretzhemdah.org

מתפללים לרפואתם השלימה, בתוך שאר חולי עם ישראל:				החייל, איתמר חיים בן ציפי ציפורה			
שמואל בן ברוריה	ניר רפאל בן רחל ברכה	חנה בת אוריה	טל שאול בן יפה	משה מרדכי בן זינה	משה מרדכי בן זינה	משה מרדכי בן זינה	משה מרדכי בן זינה
אוראל בן דליה	רות צפורה בת חנה	ישי בן מרים	הילל בן תמר שפרה	מיכאל אלכסנדר אברהם בן שרה מלכה	דוד בן רחל	דוד בן רחל	דוד בן רחל
מאירה בת אסתר	הילה צפנת בת שרה טובה	שלומית בת לאה	יאיר ידידיה בן מיכל בינה	משה בן רחל	חוה ראנלה בת פייגא	חוה ראנלה בת פייגא	חוה ראנלה בת פייגא
שלמה בן שלומית	עובדיה בן אסתר מלכה	נעם בן שלומית	עודד בן חיה	משה בן אסתר חיה	משה בן אסתר חיה	משה בן אסתר חיה	משה בן אסתר חיה
ר' יצחק בן בריינדל גיטה	חיים מרדכי פרץ בן אסתר מילכה	רבקה בת שרה בלה	מינדה לאה בת ליפשה	מינדה לאה בת ליפשה	מינדה לאה בת ליפשה	מינדה לאה בת ליפשה	מינדה לאה בת ליפשה

שו"ת במראה הבזק

(מתוך ח"ו)

Jerusalem, Israel

ירושלים, ישראל

אדר תשס"ה

דיני מוקף ופרוה ששינו את מקומם בפורים משולש

שאלה

השנה כשחל דין פורים משולש בירושלים, ירושלמי שרוצה לנסוע לשפלה, כיצד ינהג במקרים הבאים:
א. קריאת מגילה בירושלים, נסיעה לרעננה לאחר הקריאה (או ביום שישי בבוקר) וחזרה לירושלים במוצ"ש או ביום ראשון.
ב. קריאת מגילה, סעודה וכו' ברעננה, חזרה לירושלים במוצ"ש או ביום ראשון.
האם יש אמת באמירה שאם שומעים מגילה בירושלים, ראוי שלא לצאת ממנה עד מוצאי יום ראשון?

תשובה

- ירושלמי שנמצא בזמן קריאת המגילה של ליל י"ד בירושלים, ונוסע אחר-כך לערי הפרזות, נוהג ב"ד בכל דיני פורים כבני ערי הפרזות¹ וביום ט"ו וט"ז אין עליו כל חיוב². דרך זו היא המומלצת לגבי מועד הנסיעה. אם רצונו להחמיר, ישלח מנות ולאכל סעודת פורים גם בט"ז³. רצוי שתהיה בידו בקריאה שביל י"ד מגילה כשרה, ויקרא בה בלחש עם הקורא⁴.
- מותר לצאת מירושלים לערי הפרזות ב"ד בבוקר לאחר קריאת המגילה, וזו הדרך הפחות מומלצת⁵. ירושלמי שיצא ב"ד בבוקר לערי הפרזות אינו צריך לשלוח מנות ולאכול סעודת פורים ב"ד (יום ו') אלא בט"ז (ויש הנוהגים להחמיר גם בט"ו – בשבת⁶), בין אם יימצא בט"ז (יום א') בערי הפרזות ובין אם יחזור לירושלים⁷. גם אם נמצא בערי הפרזות בזמן ששולח מנות, ראוי לשלוח למוקף כמות⁸, כלומר לאדם אחר שבא מירושלים כמוהו, או על-ידי שליח למי שנמצא בפועל בירושלים. אין צורך כמובן לתת בפועל מנות לשליח שייסע לירושלים, ודי למנות (מראש או בטלפון) שליח הנמצא בירושלים בלאו הכי, שיתן מנות בשליחותו לירושלמי אחר⁹.
"על הנסים" יאמר במצב כזה בשבת¹⁰. כיוון שהוא נמצא במקום שבו הציבור אינו אומר על הנסים ביום זה, לא יהיה ש"צ לכתחילה.
את קריאת "ויבוא עמלק" במצב כזה – מפסיד¹¹.
- במצב זה, ראוי שלא הוא יקרא מגילה לציבור ולא יברך עליה בעצמו ב"ד, בערב ובבוקר¹².
אין זה נכון לומר שראוי שלא לצאת מירושלים עד מוצאי יום א'. לכל היותר יש מקום לדון בהמלצה להישאר בירושלים בשבת עצמה¹³.

¹ מבואר בגמרא (מגילה יט ע"א), ונפסק להלכה בשו"ע (או"ח סי' תרפח סע' ה) ש"מוקף בן יומו קרוי מוקף" ו"פרוה בן יומו קרוי פרוה". נחלקו הראשונים מה קובע את הגדרת האדם כ"פרוה" או כ"מוקף" בן יומו. לעניינינו חשוב לציין:

א. דעת הרא"ש (מגילה פרק ב סי' ג) והטור (סי' תרפח, ועיין שם ב"בית יוסף"), שהנקודה הקובעת הן לפרזים והן למוקפין היא ליל י"ד: מי שנמצא בליל י"ד בערי הפרזות דינו כפרוה, ומי שנמצא בליל י"ד בערי המוקפין דינו כמוקף. אמנם דעתם לא נתקבלה להלכה, אבל הפוסקים התחשבו בה לעניינים שונים; עיין למשל בשו"ת "הר צבי" (או"ח ב סי' קיח), שהאריך לבסס את שיטת הרא"ש, ובסיכום להלכה (סי' קכח אות יב) חשש לה למעשה, וכן ב"מועדים וזמנים" (סי' קפד אות ג ואות ח) שחשש לשיטת הרא"ש.
ב. להלכה מקובל שהנקודה הקובעת היא סוף ליל י"ד (עלות השחר) לפרזים, וכנ"ל בט"ו למוקפים. התלות בסוף הלילה (עלות השחר) נובעת מלשון הגמרא: "אם עתיד לחזור בליל י"ד", כלומר כפירוש רש"י – עד סוף הלילה, וכך מבואר בטור וב"בית יוסף" (שם סי' תרפח). וליל ט"ו הוא הקובע למוקפין, לשיטת רש"י בסוגיא ולהבנת רוב המפרשים ברי"ף וברמב"ם, כמבואר ב"בית יוסף" (שם) וב"משנה ברורה" (סי' תרפח ס"ק יב) בביאור דברי השו"ע.

כמו כן מקובל להלכה (אם כי לא מוסכם) שהנקודה המשמעותית היא מה היה בדעתו של אדם בליל פורים או בשעת יציאתו ממקומו לגבי עלות השחר, כלומר: מי שבתחילת ליל י"ד ובשעה שיצא ממקומו חשב להיות בעיר פרוזות בעלות השחר של י"ד – דינו כפרוז, ובאותה דרך לגבי הלילה ועלות השחר של ט"ו לגבי ערי מוקפין – דינו כמוקף. לגבי הדין אם השתנתה דעתו בין שתי נקודות זמן אלה – הפוסקים נחלקו אם הדין תלוי בדעתו בשעה שיצא ממקומו או בתחילת הלילה (של י"ד או של ט"ו). להלכה נקט ה"משנה ברורה" (שם) שהדין תלוי בשעת יציאתו, עיין ב"שער הציון" (שם ס"ק טז). הגר"צ"פ פרנק ב"הר צבי" (שם ס"י קיט) דחה את דבריו, והכריע בראיות שהדין תלוי בתחילת ליל פורים; אך מאידך גיסא, בסיכום ההלכות שכתב (ס"י קכח אות יג-יד) נראה מדבריו שהדין תלוי בדעתו בשעת יציאתו ממקומו, וצריך עיון. דעת ה"חזון איש" (או"ח ס"י קנב אות ו) שהדין תלוי בדעתו בתחילת הלילה. אך עיקר כוונתו והסברות שכתב באו לשלול את הקביעה על-פי דעתו בשעת יציאתו, אם יצא קודם לכן; ולשיטתו, אם יצא רק אחר-כך, בכל מקרה אין לו דין פרוז בן יומו או מוקף בן יומו, כפי שיבואר בהמשך. ויש לעיין מה יהיה הדין במצב כזה, לשאר הפוסקים.

לכן, למעשה, הצרכנו את דעתו בשתי נקודות זמן אלה. ונראה שאם השתנתה דעתו ביניהן, יש להתייחס לכך כאל ספק ולשקול את ההכרעה למעשה בהתאם לכך – בצירוף שאר הספקות (אם קיימים) בכל מקרה לגופו.

גם אם לבסוף השתנה יותר, אין הדבר חשוב (לסברה זו) היכן היה האדם בפועל (בין אם נשתנו תכניתיו מרצונו או נתבטלו שלא מרצונו). ישנם פוסקים שסברו, בניגוד לאמור, שיש משמעות למיקומו של האדם בפועל בעלות השחר או בתחילת הלילה. פשוט לשון השו"ע (או"ח ס"י תרפ"ח סע' ה) שתלוי רק במה שהיה בדעתו. דעת ה"חזון איש" (שם ס"ק ו) וה"משנה ברורה" (שם) בשמו, שבמקרה שהייתה דעתו להישאר עד עלות השחר צריך שאכן יהיה שם בפועל לבסוף (אך גם לדעתם אם הייתה דעתו לחזור קודם אין משמעות לשאלה אם כך היה לבסוף או שהתעכב יותר מהמתוכנן). ה"חזון איש" (או"ח ס"י קנב סוף אות ה) חולק על כך. ועיין עוד בשו"ת "הר צבי" (או"ח ב ס"י קיט), שהאריך לבאר את שיטות הראשונים בשאלה זו, אם ומתי תלוי הדין בדעתו של האדם או גם במה שהיה בפועל, ולמעשה סובר כפי שסיכם (ס"י קכח), שיש לחוש גם כשהיה בדעתו לחזור לפני עלות השחר ולבסוף התעכב, שייתכן שנקבע דינו לפי מקומו בפועל בעלות השחר, בניגוד למשמעות הדברים הפשוטה בשו"ע.

לגבי תחילת הלילה, עיין ב"חזון איש" (או"ח ס"י קנב אות ב), שלדעתו גדר פרוז או מוקף בן יומו מותנה בהימצאות באותו מקום בפועל בתחילת הלילה, ואז ישנו תנאי נוסף: שתהיה דעתו להישאר שם כל הלילה. גם לדעתו הדברים אמורים רק כשהמקום שבו הוא חושב להיות בעלות השחר אינו מקומו הקבוע, אבל אם חושב לחזור למקומו הקבוע בעלות השחר נדון כמקום זה, כיוון שאין צורך להגדירו כפרוז או כמוקף בן יומו, אלא רק לא לעקור ממנו את מעמדו הקבוע כפרוז או כמוקף (עיין שם אות ו).

פרוז שיצא למוקפין על מנת לחזור אחר עלות השחר של י"ד אך לפני עלות השחר של ט"ו, דינו – כמבואר ברש"י, בר"ן בדעת הר"י"ף וב"כסף משנה" בדעת הרמב"ם, ועל-פי-זה ב"בית יוסף" וב"משנה ברורה" הנ"ל – כפרוז. ונראה מה"חזון איש" שהביאור בכך הוא כיוון שלפי מחשבתו, בהנחה שתתקיים גם בליל ט"ו, לא יתחייב ולא יחול עליו דין מוקף בן יומו, אין דין פרוז נעקר ממנו כלל, ורק אם תכנן לשהות שם עד עלות השחר של ט"ו נפטר מחובת יום י"ד. ואם לבסוף ישתנו מקומו ודעתו, כך שבכניסת ליל ט"ו יהיה בעיר פרוזות ויהיה בדעתו להיות שם עד עלות השחר, ייפטר גם בט"ו, כמוקף גמור שישע לעיר פרוזות לאחר י"ד בבוקר על מנת לשהות שם בעלות השחר של ט"ו; וכתב שאין לעשות כן.

ג. בירושלמי (מגילה פ"ב ה"ג) מבואר שאדם שעוקר את דירתו ממוקפים לפרזים עשוי להיפטר מפורים בשני הימים, ומי שעוקר מפרזים למוקפים – להתחייב בשניהם. הפוסקים דנו אם דברי הירושלמי הללו נפסקו להלכה או לא, וכן אם הדברים אמורים רק במי שעוקר דירתו ממש, או אף במי שנוסע ליום אחד: אם ההלכה כדברי הירושלמי – עיין ב"קרבן נתנאל" על הרא"ש (מגילה פרק ב ס"י ג), בביאור הגר"א (שו"ע או"ח ס"י תרפ"ח ס"ק יא) וב"משנה ברורה" (שם סק"יב), שפסקו בירושלמי.

אם כוונת הירושלמי דווקא למי שעקר את דירתו לגמרי – עיין בריטב"א (מגילה יט ע"א) ובשו"ת "הר צבי" (שם), שהוכיח מהמאירי (מגילה יט ע"א) ומה"פרי מגדים" ("משבצות זהב" סימן תרפ"ח ס"ק ו) שנקטו כך, ועיין עוד ב"אור לציון" (א סימן מו), שנקט בפשטות שאין הלכה כירושלמי, או שהירושלמי מדבר רק בעקר לגמרי דירתו; לעומת זאת משמע מהרמ"ע מפאנו, שדבריו הובאו ב"מחזיק ברכה" ובי"ב החיים" (שם ס"ק כט), שהוא חולק, ובי"הר צבי" הקשה עליו; ועיין גם ב"מנחת שלמה" (א ס"י כג אותיות ג, ז) שחולק על זה ותיירץ דברי הרמ"ע וגם דחה את הדיוקים מהריטב"א ומהמאירי ומה"פרי מגדים". ועיין גם בהערות ר"מ הרש"ל על המאירי שבמהדורתו. ועיין עוד ב"חזון איש" (שם אות ב), שמסברה צידד ש"עקר" לאו דווקא לגמרי, אך הביא את דברי הריטב"א, וגם הוא הבינים (כפשוטם) שעקר פירושו לגמרי, וחשש לזה למעשה (עיין שם אות ו).

כמו כן יש שפירשו את הדברים (בירושלמי) בדרך של שאלה ולא בדרך של מסקנה – עיין ב"פני משה" (שם). ועיין עוד ב"קרבן העדה", שמשנה את הגרסה בירושלמי ומפרש גם הוא כשאלה, וכן כתבו ה"חזון איש" (אות ב) והר"מ הרש"ל בהערות על המאירי שבמהדורתו, שניתן לפרש כך.

2 כנ"ל שמקובל להלכה, אם כי לא מוסכם, שהנקודה המשמעותית היא מה היה בדעתו של אדם בליל פורים או בשעת יציאתו ממקומו לגבי עלות השחר. כלומר, מי שבתחילת ליל י"ד ובשעה שיצא ממקומו חשב להיות בעיר פרוזות בעלות השחר של י"ד – דינו כפרוז.

3 כאמור, ישנן שיטות שלפיהן יש משמעות גם למיקומו של אדם בפועל בתחילת הלילה, ולדעות אלה במצב זה לא יתחייב האדם ביום י"ד בדיני פרוזים, ואז – אם ההלכה כירושלמי ואם הדין אינו רק בעוקר דירתו אלא גם בנוסע ליום אחד – אדם זה פטור מפורים בשני הימים. אבל כיוון שהעיקר להלכה אינו כשיטות אלה, נראה שבנדון דידן אין צורך לחוש להן אפילו לכתחילה, כיוון שמצטרפים לכך הספקות הנוספים הללו.

4 אם ההלכה אינה כירושלמי, או שדברי הירושלמי אמורים רק במי שעקר דירתו ממש, יוצא שאדם זה מחויב בפורים – לפי השיטות שהדין תלוי גם במיקומו בתחילת הלילה – כפי מקום דירתו העיקרית בט"ו, ומי שרוצה לחוש לדעות אלה ישלח מנות ויעשה סעודה גם ביום א', כדין ה"מוקפין"; אך אין זה חיוב, כמובן. על כל פנים, לא יאמר "על הנסים" בשבת (שכן אמירה זו אינה חיוב גמור מחד גיסא, ויש בה חשש הפסק לדעות (שהלכה כמותן) שמעיקר הדין דינו כפרוז מאידך גיסא. כמו כן אין צריך לחוש למה שאינו שומע קריאת "ויבא עמלק" בשבת, כיוון שקריאת התורה אינה מעיקר מצוות היום, והיא חובה המוטלת בעיקר על הציבור ולא על היחיד.

יש מקום לומר שמי שדינו כפרוז, כאמור, אינו יוצא חובה בקריאת המגילה ששומע בלילה ממוקף, כיוון שחיובם של המוקפין ב"י"ד נחשב כ"תשלומין", או כ"חיוב מדברי סופרים", ואילו חיובו של הפרוז ב"י"ד הוא חיוב מעיקר הדין ומ"דברי קבלה" – "טורי אבן" (מגילה ה ע"א), והובאו דבריו גם ב"מקרא קודש" (לגר"צ"פ פרנק, פורים ס"י כט). אבל שם (בס"י נא) וב"הר צבי" (או"ח ס"י קכה) העלה שלא כסברה זו, וזה סניף לקולא בענייננו. לפי זה יצטרך אדם זה לשמוע את הקריאה (בירושלים) בליל י"ד מאדם שדינו כפרוז.

אולם נראה שאין צורך לטרוח ולהחמיר בעניין זה כל-כך, כיוון שהסברות הנ"ל לחומרה אינן ברורות ומוסכמות וכשמדובר בקריאת המגילה של ליל פורים, בלאו הכי החיוב הוא מדברי סופרים ולא מדברי קבלה. ר"ן (דף א ע"א מדפי הר"י"ף) שאומר שקריאה זו אינה עיקר; עיין ב"טורי אבן" (מגילה ד ע"א; ה ע"א; כא ע"א) שביאר את החילוק, שביום החיוב הוא מדברי קבלה ובלילה דרבנן בעלמא, וחזר על דבריו אלה גם בשו"ת "נודע ביהודה" (קמא, או"ח ס"י מא) – כך שלכל היותר ניתן לומר שחיובו של הפרוז הוא בגדר דרבנן, ושל המוקף ב"י"ד "תרי דרבנן", וגם אם מחויב מדרבנן אינו יכול להוציא את מי שמחויב מדברי קבלה (וגם זה אינו פשוט). ועדיין, לדעות רבות, מי שחיובו הוא "תרי דרבנן" יכול להוציא את מי שחיובו שהוא "חד דרבנן" – שיטת רש"י בברכות מח ע"א שאפילו מחויב דרבנן (מלבד קטן שחיובו מטעם חינוך – חיוב של אביו הוא ולא שלו) יכול להוציא את המחויב מן התורה. ועיין ב"טורי אבן" (שם), בהמשך דבריו במגילה ה ע"א), שמציע לחלק לגבי "תרי דרבנן" בין קטן לדרבנן אחר, ולומר שגדול שהוא "תרי דרבנן" מוציא "חד דרבנן". ובדבריו (שם יט ע"ב) אף האריך להקשות על שיטת התוספות, שמי שחיובו "תרי דרבנן" אינו יכול להוציא מי שחיובו "חד דרבנן". והתוספות עצמם (מגילה כד ע"א סוף ד"ה מי) כתבו לגבי סומא, שאף שהוא תרי דרבנן, כיוון שהוא בר דעת מוציא את האחרים שחיובם דרבנן. כמו כן יש ראשונים שפוסקים שאפילו קטן שהגיע לחינוך מוציא גדולים במגילה (כדעת ר"י במשנה, מגילה יט ע"ב) – עיין בטור וב"בית יוסף" (או"ח ס"י

- תרפט), ומחלוקת מקבילה (שם סי' תרעה) לגבי נר חנוכה; ושם הובאה דעת המתירים אף בשו"ע (סעי' ג) בשם "יש מי שאומר". עם זאת אם יש לו מגילה כשרה, ואינו צריך לטרוח, ראוי במקרה זה לקרוא בלחש עם הקורא, כדי לצאת ידי כל הדעות.
- 5 כיוון שלפי הפוסקים שפסקו כדעת הירושלמי ופירשו ש"עקר דירתו" לאו דווקא, והוא הדין בנוסע ליום אחד, יוצא שבמצב כזה ייתכן שפטור מפורים בשני הימים – הן מהמצוות שמקיימים במקפין בשבת וביום א' (ט"ו וט"ז) והן אפילו מקריאת מגילה ומתנות לאביונים, שנעשות השנה בי"ד בכל מקום, כיוון שחוב זה במקפין הוא בגדר תשלומין לט"ו באדר, ואם בט"ו באדר אינו נחשב למקפין אין מקום לתשלומין אלו.
- לפי זה, יש מקום לומר שראוי להימנע ממצב כזה, שכן אל לאדם להפקיע את עצמו מחיובי מצוות, וכמו שאמרו חז"ל על מי שהולך בבגדים שאינם חייבים בציצית, שב"עידנא דריתחא" נעשים על כך (מנחות מא ע"א). עם זאת, כיוון שאין מדובר בעברה או בביטול מצווה, אלא רק בחשש של הפקעת עצמו מחיוב, והמצווה המדוברת אינה דאורייתא, וכיוון שיש כאן כמה ספקות – אם ההלכה כירושלמי, ואפילו אם כן, אם דברי הירושלמי נאמרו גם במי שלא עקר דירתו ממש. ויש לצרף לכך גם את דעת הרא"ש, שלפיה הכול נקבע בליל י"ד – ולפי זה ברור שאין פוסקים כירושלמי. וכן ישנה סברה של הגרש"ז אורבך ("הליכות שלמה", מועדים פרק כא סעי' א, ועיין ב"דבר הלכה" שם אות ב), שלפיה בשנה זו לכולי עלמא אין פוסקים כירושלמי, והזמן הקובע הוא י"ד, כיוון שביום זה מתקיימות עיקר מצוות הפורים, ובט"ו אין שום מצווה ממצוותיו (אלא רק קריאה בתורה ואמירת "על הנסים"), לכן נראה שאין חיוב לחשוש לדעות אלה, ומותר לנסוע לשבת לערי הפרזות.
- כל זה לגבי אדם מהמוקפין, אבל לעומתו פרוז שיצא למוקפין על מנת לחזור אחר עלות השחר של י"ד ולפני עלות השחר של ט"ו, דינו בדרך כלל כפרוז. אך לפי דברי הגרש"ז אורבך, יש לעיין אם לסברתו בשנה זו גם פרוז שיצא למוקפין על מנת לחזור אחר עלות השחר של ט"ו יתחייב בפורים משולש, ודין כפרוז נעקר ממנו, כיוון שבשנה כזו לסברת הגרש"ז אורבך נקבע הכול לפי סוף ליל י"ד; או שאין דבריו אמורים אלא לגבי הפיכת מוקפ לפרוז, שבה יש יותר מקום לסברתו, כיוון שמעמדם המיוחד של מוקפין קלוש בשנה זו, שרוב דינם כפרזים, ולכן שינוי מעמדם כמוקפין ראוי שיהיה תלוי ביום שבו נוהגים רוב דיניהם. אך לגבי מי שעיקר דינו כפרוז, אולי כדי להסיר ממנו דין זה צריך שיהיה בדעתו לשלוח במקפין גם בט"ו בכל שנה.
- ואולי זהו ביאור דברי הגרש"ז אורבך המובאים בקונטרס דיני פורים המשולש (הערה נד) בעניין זה: "דאם הוא בן עיר שחוזר לעירו אין לחייבו, וכהירושלמי דבעקר דירתו בט"ו פטור משניהם". וב"הליכות שלמה" (שם ב"אורחות הלכה") תמהו על זה שלסברתו נקבע דינו בשנה זו כבר בי"ד כבן כרך, ואולי הביאור כנ"ל. ומה שכתב כהירושלמי אין כוונתו שגם כאן פטור מפורים לגמרי, שאין סברה ומקור לומר כך, אלא שמהירושלמי רואים שישנה מציאות שכדי להתחייב בט"ו צריך להיות (או לתכנן להיות) במקפין בשני הימים, (שם היה בי"ד בכרך ובט"ו בעיר פטור משניהם, ואין אומרים שכיוון שלא היה בעיר בי"ד נעקר ממנו דין פרוז ונקבע בדין מוקפ) וכמו כן כאן דין מוקפ בן יומו תלוי בשני הימים, וצריך עיון.
- ומכל מקום לדינא באופן זה אין צירוף של הסברה שאם אין הלכה כירושלמי, אך על כל פנים פוסקים שלא כדעת הרא"ש, ייקבע החיוב כמוקפין כשנמצא במקפין בי"ד ובפרזות בט"ו, מפני שזה מקומו העיקרי, שהרי במקרה זה מקומו העיקרי הוא בפרזות, ולכן נראה לדינא שיהיה כפרוז. אך יש מקום לדון כספק – מצד סברה זו ומצד שיטת הרא"ש, ולהחמיר בסעודה ובמשלוח מנות אף ביום א', ואולי גם שלא יהיה הוא הקורא במגילה להוציא פרוזים ידי חובתם.
- ועל כל פנים לגבי פרוז זה אין לחשוש שאינו חייב בכל בפורים השנה (כי גם אם דינו נקבע השנה לפי יום ט"ו – כבשאר שנים, על כל פנים הוא מחויב בפורים, וגם בדברי הגרש"ז אורבך, שקשר את דינו לירושלמי של "עקר דירתו" נראה שביאורו כנ"ל, ולא שכוונתו שפטור לגמרי).
- 6 כדעת המהרלב"ח (סי' לב); ועיין ב"מגן אברהם" (או"ח סי' תרפ"ח ס"ק י), ב"שערי תשובה" (שם ס"ק ז) וב"משנה ברורה" (שם ס"ק יח). ובלוח ארץ ישראל (של הרב טיקווינסקי) כתב שיש שחוששים לשיטת המהרלב"ח. לגבי סעודה – לרוב הדעות, גם אם חוששים לשיטה זו, אין צורך בסעודה מיוחדת, ודי בתוספת בסעודת השבת. עיין ב"קיצור דיני פורים המשולש" (הערה לו) בפירוט המקורות לכך.
- יש לציין שיש גם יחידים שחוששים לשיטת ה"כנסת הגדולה" (סי' תרצה) לשלוח מנות גם בי"ד – ביום ו', וכן לשיטת המאירי (מגילה ה ע"א) לאכול בו סעודת פורים, אך לא ציינו מנהג זה בגוף התשובה, כיוון שרוב הפוסקים האחרונים לא חששו לשיטות אלה, ורוב בני ירושלים – אף המדקדקים לחשוש לשיטת המהרלב"ח – לא נהגו בדרך כלל לחשוש לשיטות אלה.
- 7 לפי האמור לעיל מעניינו, שהכול נקבע לפי ליל י"ד, נחשב אדם זה כ"מוקפין", ולכן איננו חייב בי"ד בסעודה ובמשלוח מנות, אלא בט"ו (יום א'), ויעשה סעודה ביום א' במקום שיימצא בו (שו"ע או"ח סי' תרפ"ח סעי' ג) אם יימצא אז בעיר פרזות, וכן ישלח אז מנות (הט"ז שם ס"ק ח, ה"משנה ברורה" ס"ק יח). מתנות לאביונים ניתנות בשנה זו גם על-ידי מוקפין בי"ד (כמבאר בשו"ע שם), ולכן אין לגביהן נפקא מינא השנה בשאלה של פרוז או מוקפין בן יומו ודיניו.
- 8 כיוון שלדעות רבות אין יוצאים ידי חובה במשלוח מנות בט"ו (או השנה בט"ז) כשהמקבל הוא פרוז – "עקרי הד"ט" (סי' לו ס"ק כד), ועיין בשו"ת "משנה הלכות" (ד ס"י פז).
- 9 אין צורך לתת לשליח את המשלוח בו ביום (במקום שבו הם נמצאים) ושהשליח ייסע לירושלים למסרו. ניתן למנות שליח מראש או בטלפון ולתת לו את המשלוח מראש. אמנם בספר "פסקי תשובות" (סימן תרצד הערה 46) הביא שיש חולקים וסוברים שאי אפשר למנות שליח מראש, ועיין שם (הערה 47) שהביא את דברי "ערוך השולחן" (סי' תרצה סעי' יז): "כששלח מנות... קודם פורים ויגיעו לו בפורים... נראה דלא יצא, דבעינן משלוח מנות בפורים עצמו". אבל נראה שאין זה נכון, וגם החולקים יסכימו שאם השליח עושה בפורים את כל מעשה התינה בשליחות המשלוח ולשם מצווה, וכוונתם של השליח והמשלח מלכתחילה היא שלא לזכות לעני (או למקבל המנות, במשלוח מנות) לפני פורים – יוצא ידי חובה, ששלחו של אדם כמותו. ומה שכתבו שאין לנהוג כך – מדובר כשלא נעשה מעשה המצווה בכוונה לקיום המצווה בפורים (למשל במשלוח בדואר), שאז יש להחשיב את שעת המסירה של משלוח המנות לשליח כשעת המעשה של המשלח. ונראה שזאת גם כוונת "ערוך השולחן" (סי' תרצה סעי' טז), שכתב: "ואם העמיד שליח קודם פורים שביום הפורים ישלח בעדו מנות לפלוני יצא, דשלחו של אדם כמותו". וקודם לכן (סי' תרצד סעי' ב) כתב בדומה לזה לגבי מתנות לאביונים: "וחייב... בפורים עצמו, אבל קודם פורים אפילו נתן מפורש על פורים אינו מועיל, דזהו חובת היום דווקא... ויכול להעמיד שליח קודם פורים שיתן בשבילו בפורים מתנות לאביונים". ואין בסיס להבנת ה"פסקי תשובות" בדבריו, שצריך שהשליח יעשה "מעשה הפרשה" עבור המשלח בפורים עצמו. וכן נראה שאף אם לא ייתן את המשלוח לשליח ממש, אלא שהשליח ייתן עבורו ובשליחותו, נחשב שהוא נותן, לפי מה שמוגדר בגמרא (קידושין ע"ז א) "דין עבד כנעני", שכשראובן נותן ממון משלו עבור שמעון ובשליחותו; כמבאר ברש"י שם שנחשב שמעון נותן בעצמו מממנו.
- ולדעת רוב הפוסקים, מלבד הרמב"ם (שכנראה הייתה לו גרסה שונה בגמרא), זו נקראת נתינה גם בדיני ממונות. וגם בלי סברה זו ייתכן שאין צורך שהמנות ששולח – הוא או שליחו עבורו – יהיו ממונו ממש, שהרי לא נאמר על משלוח מנות דין "לכם", וגם לפי הטעמים שנאמרו במצווה זו – להרבות באחוה, או כדי שיוכל המקבל להשתמש במנות אלה לסעודת פורים, די בכך שהמקבל יקבל מכוחו של השולח, ולא דווקא מממנו. אך עיין בשו"ת "ציץ אליעזר" (יט סי' סז אות ד), שכתב: "אודות משלוח מנות לחבירו בדרך הזמנה בחנות דרך הטלפון... שיוצא דכשהשני קיבל זה עדיין הנותן לא זכה בזה, דלא שילם אם יצא בזה ידי משלוח מנות... העצה בזה היא שיבקש מבעל החנות שיזכה לו ע"י אחר המצוי שם, ואז זוכה בזה המשלח... ובאופן כזה יצא איפוא בזה ידי משלוח מנות "איש לרעהו" מרכוש האיש לרעהו, בדומה להיכא דכתיב 'ונתן', שמשמעותו 'משלח', עיין שו"ע (אבה"ע סי' קכ סעי' א) וט"ז (ס"ק ב) וכן ב"פרי חדש" (שם) ו"פתחי תשובה" (ס"ק א) ואכמ"ל".
- אבל השוואת לשון "איש לרעהו" ללשון "נתן" היא מחודשת, וגם ההנחה שלשון "ונתן" עצמה מחייבת תמיד נתינה מממנו של הנותן אינה מחויבת, שהרי קניין כסף בקידושי אישה נלמד מגזרה שווה משדה עפרון, שנאמר בו "נתתי כסף", ואף קניין שדה מבואר בתוספות

(קידושין כו ע"א ד"ה אמר) שניתן היה ניתן ללמוד משם לולי היה עפרון גוי, וכן קניין כסף למטלטלין – לר' יוחנן – מבואר ברש"י שם שנלמד מ"ונתן" שנאמר בפודה הקדש (ועיין בסוגיה ב"פני יהושע"), ובקניין כסף קיים דין "עבד כנעני".
אם כן, לא בכל מקום שנאמר "נתן" היינו ממונו דווקא, ואף אם בגט זו הסיבה שצריך לתת משלו (וגם זה אינו מוסכם ואכמ"ל), יש לומר שניתנת שטר, שאין עיקרה ריבוי ממונו של המקבל (שהרי השטר אינו חייב להיות שווה פרוטה), אינה נחשבת נתינה מן הנותן אלא מכוח היציאה מבעלותו לבעלות המקבל, אבל בנתינת כסף, שעיקרה שמתווסף ממון המקבל, על ידי הנותן די על כל פנים בנתינה מדין עבד כנעני, וצריך עיון.

ועיין עוד ב"הליכות שלמה" (מועדים פרק יט סעי' יד), שכתב על אופן כזה (של "ציץ אליעזר") שיוצא ידי חובה, וביאר שם ב"דבר הלכה" (אות כב) שכיוון שמתחייב בתשלומין מדין ערב (על-פי אותה סוגיה בקידושין) נחשב כשולח בעצמו, וזה שלא כדברי "ציץ אליעזר". ונראה שלסברת הגרש"ז אורבך, מה שכתב שמתחייב בתשלומין אינו בדווקא – שאם זה בדווקא לא ברור במה הדבר מועיל, הרי סוף סוף אין זה קניין, ואם כוונתו ש"ערב" נחשב שקיבל בעצמו את הממון ונתן ללווה, וגם כאן ייחשב שקיבל את המשלוח מנות ונתנו לחברו, לא מובן מה שכתב שם שמרוויח באופן זה את המעלה של משלוח מנות על-ידי שליח דווקא, שהרי אם נחשב שהוא קיבל את משלוח המנות מבעל החנות או שליחו ונתן לחברו – הרי זו נתינה ישירות ממנו לחברו, ולא על-ידי שליח, אלא כוונתו שעל-ידי זה נחשב משלוח המנות מכוחו גם בלי גדרי ותנאי מינוי שליחות (וגם אם בעל החנות עושה שליח אחר, אין בעיה של "אין שליח עושה שליח", או אם השליח גוי או קטן וגם אינו יודע ואינו חושב להיות שליח שלו) ומכל מקום אין זה סותר למה שכתב שמרוויח באופן זה את המעלה של משלוח מנות על-ידי שליח דווקא, כי לעניין זה כבר כתב ה"חתם סופר" בחידושי (גיטין כב ע"ב): "דע והבן כל מה שאמרו חז"ל פלוני בר שליחות או אינו בר שליחות היינו ר"ל בר שליחות כמותו או אינו בר שליחות כמותו, אבל שליח אפי' קוף יכול להיות שליח, אלא שאינו כמותו. נפקא מיני' היכא שהקפידה תורה שהבעל דבר בעצמו יעשה אלא שאנו אומרים שלוחו הוה כמו עצמו. לזה בעי' דין שליחות דאם לא הכי לא הוה כמותו, אבל היכא שאמרה תורה שישלח שליח, כגון משלוח מנות, זה סגי אפי' ע"י קוף וכל הפסולים, והבן זה". וכן בשו"ת "יהודה יעלה" (סי' רד) כתב שבזה אין צורך בגדרי שליחות, ומספיק אף "מעשה קוף" (ועיין במה שכתב ב"ליקוטי חבר בן חיים" (א), ליקוטים והערות, הערות לספר "יהודה יעלה" (שם) בשם ה"חתם סופר", שר' עקיבא אייגר הסתפק אם צריך גדרי שליחות וה"חתם סופר" השיב לו שאילו הייתה המצווה לתת את משלוח המנות בעצמו, אלא שיכול היה לתת על-ידי שליח, אכן היה מקום להצריך גדרי שליחות, אבל כיוון שהמצווה היא במשלוח לא משנה איך ישלח. ועיין שם ב"ליקוטי חבר בן חיים" במה שהעיר על זה, וכן במכתבו לקובץ "תל תלפיות" (א עמ' 92) שהועתק גם ב"פסקי תשובה" (א סי' קמח) שגם שם הביא את דברי ה"חתם סופר" הנ"ל, מה שאין כן אם אין משלוח המנות משלו או מכוחו כלל, שבלי גדרי שליחות אין לו שום שייכות אליו. ונראה שיש ראייה שלדעת הגרש"ז א"צ שישלח מממונו דווקא, ממה שכתב (שם סעי' ז) שאשה יוצאת ידי חובה על ידי ששולחת ברשות בעלה, ולא הצריך שייקנה לה את משלוח המנות (וגם זה בניגוד למה שכתב ב"פסקי תשובה" סי' תרצה הערה 75), וביאר שם ב"דבר הלכה" אות כז, שאין צורך בזה מפני שאין במשלוח מנות דין "לכס", וכתב שיכול גם הבעל לשלוח עבורה (ויאמר לה זאת), ובזה ודאי שאין לה קניין אלא שמועיל או מדין "עבד כנעני" או משום שאין המשלוח מנות צריך להיות מממונה כלל, וכנ"ל. ואין להוכיח מסברת ה"שבות יעקב" (א סי' מא) לפטור אשה ממשלוח מנות ולומר שמעיקר התקנה לא חייבה בכך משום ש"אין סיפק בידה לעשות", וממה שהתווכח עמו ה"ברכי יוסף" (סי' תרצה סק"ח) בכמה טענות, ולא אמרו שאין זה צריך להיות מממונה, שסוברים שצריך להיות ממון המשלח. כי גם אם אין צריך להיות כך, מכל-מקום כך המציאות בסתמא, ואי אפשר לחייבה על סמך זה שבעלה יתן לה רשות או יתן עבורה, כשם שאין לחייבה על סמך זה שיכול לתת לה במתנה.

¹⁰ שו"ע (או"ח סי' תרפ"ח סעי' ו).

¹¹ שהרי במקום שבו ימצא לא יקראו קריאה זו, אך כיוון שקריאה זו אינה מעיקר המצוות, והיא בעיקרה חובת הציבור ולא היחיד, נראה שאי אפשר לאסור נסיעה זו משום כך. עם זאת, אם ניתן לנסוע כבר בליל י"ד (האפשרות הראשונה שצוינה בשאלה ובתשובה) הדבר עדיף, כמובן.

¹² מאחר שישנן דעות שהוא פטור מפורים לחלוטין במצב כזה, ואף שאין להחמיר לגבי החשש של הפקעת עצמו מן המצווה, בכל אופן לגבי חשש ברכה לבטלה או חשש שהשומעים (שחייבים) לא יצאו ידי חובה בקריאתו (אם הוא אינו חייב) ראוי להחמיר; ובפרט שגם אם הוא מקל ורשאי להקל, הרי כשם שאין אדם יכול לכופ את חומרתו על אחרים, כך אינו יכול לכופ את קולותיו, ואולי חלק מציבור השומעים אינו מעוניין להסתמך על מה שפסקו כאן להקל.

¹³ וביום א' יקיים את הסעודה ואת משלוח המנות, בין אם יהיה אז בירושלים או במקום אחר, וישלח מנות לאדם במצבו או על-ידי שליח לאדם ירושלמי הנמצא בירושלים.

בשם צוות המשיבים ובברכת התורה,

הרב משה ארנרייך הרב יוסף כרמל
ראשי הכולל

חברי הועדה המייעצת:

הרב זלמן נחמיה גולדברג
הרב נחום אליעזר רבינוביץ
הרב ישראל רוזן

ארץ חמדה – קישור לשו"ת במראה הבזק באתר

ניתן ליצור קשר עם הכותבים דרך: info@eretzhemdah.org

לע"י שלמה דוד בן זלמן ושרה אבנית ז"ל נלב"ע סיון תשע"ט	לע"י רבי יעקב ז"ל בן אברהם ועיישה וחנה בת יעיש ושמוחה סג	לע"י גב' לורין הופמן ז"ל	לע"י חיים משה בן קוקה יהודית כהן ז"ל נלב"ע ז' בתשרי תשע"ה	לע"י סוזי בת עליזה כהן ז"ל נלב"ע כ"ד בחשוון תשע"ח
---	---	--	--	---

לע"י הנופלים במערכה על הגנת המולדת הי"ד

הספר משטר ומדינה בישראל על פי התורה (4 כרכים) מאת הרב נפתלי בר אילן.

יצא לאור בעריכה חדשה בהוצאת מכון "ארץ חמדה"

הספר מתמודד עם אתגרי השעה הניצבים בפני המדינה היהודית העצמאית ע"י ניתוח ובירור מקיפים במקורות. בין הנושאים הנדונים - משטר דמוקרטי ומלוכני, שלטון החוק, הפרדת רשויות, ביקורת שיפוטית, טוהר השלטון, מדיניות פסקלית ומוניטריט, שירותי רווחה, סל תרופות, איכות הסביבה, משפט בינלאומי, אמנת ג'נבה, כבוד האדם וחירותו, פיתוח האישיות, זכויות אזרח ועוד ועוד.
זכה בפרס הרב קוק ובפרס הרב ישראל של מכון ארץ חמדה.

לרכישה